

CO SOUDÍ O DŮLEŽITOSTI VYBRANÝCH SOCIÁLNÍCH FAKTORŮ OSOBY STARŠÍ 65 LET A JAK JSOU S NIMI SPOKOJENY?

V. Zaremba, H. Zavázalová, K. Zikmundová, J. Kotrba

Ústav sociálního lékařství LF UK v Plzni

Zdravotní stránka kvality života se stále častěji stává předmětem studia celoživotního cyklu, v němž incidence funkčních poruch narůstá s věkem a péče o tyto stavy se stává jednou z hlavních činností a adekvátních často náročných opatření (4, 5). Objem této péče bude narůstat v souvislosti s prodloužováním lidského věku. Ve vysokém věku je disabilita podstatně častější. Úsilí o relativně zdravé stárnutí nabývá na významu, i když ne vždy úspěšně. Nové poznatky, účinnější zdravotní prostředky a terapeutické úspěchy spolu s technickými vymoženostmi snižují mortalitu, ale nevedou automaticky ke snížení nemocnosti a disability.

Stále častěji se používá pojem „čtvrtý věk“, věk, který by měl být nejkratší, věk disfunkční a preletální. Preventivní snahy ve vyšším věku by měly vést k prodloužení zdravého a plně funkčního středního věku (7). Život je však konečný a nikdo se nemůže vyhnout jeho konci. Úsilí o prodloužení středního i třetího věku je racionální a reálné. Déle trávající čtvrtý věk s poruchami většiny funkcí by měl být „kompenzován“ adekvátní paliativní péčí, umožňující lidské přežití konečného stadia lidského života. Starší i nové poznatky thanatologie podrobněji informují o procesu umírání a pomáhají se s tímto procesem vyrovnat (3, 6). K prohloubení tohoto poznání měli bychom více poznávat nové názory dnešního světa a jeho obyvatel. Co vlastně vede k tomu, aby kvalita života byla lepší a odpovídala dnešní době? Jaké jsou názory lidí (i když to jsou subjektivní hodnocení) na důležitost jednotlivých prvků kvality života a spokojenost s nimi?

V našem sdělení si dovolíme pojednat o vybraných sociálních charakteristikách života, a to u osob vyššího věku tak, jak subjektivně hodnotí jejich důležitost a jak jsou s nimi spokojeny. Může to být určitým vodítkem k tomu, jakými opatřeními a chováním bychom mohli tyto charakteristiky „vylepšit“ a zlepšit tak kvalitu života starších osob. Co by měla udělat společnost, co jejich nejbližší a jedinec sám. Tímto příspěvkem navazujeme na některé naše dřívější práce, zabývající se podobnou tematikou u seniorů v různých obdobích jejich života od nejmladších po nejstarší (8–10).

SOUBOR A METODIKA

Šetření bylo provedeno u 412 osob (41,5 % mužů a 58,5 % žen) starších 65 let v akademickém roce 2011/2012. S nimi byl s jejich souhlasem vyplněn studenty šestého ročníku naší fakulty během jejich stáží u praktických

lékařů zvláštní dotazník SQUALA (Subjective Quality of Life Analysis), a to jeho česká verze, vypracována podrobně Dragomireckou a spol. (2). Vzorek respondentů není zcela reprezentativní, avšak jeho složení podle pohlaví je skoro stejné jako u populace České republiky ve stejném věku. Náš vzorek představují vlastně pacienti praktických lékařů.

Pro toto sdělení analyzujeme jen pět charakteristik: prostředí s bydlením, peníze, rodinné vztahy, vztahy s ostatními lidmi a bezpečí. Převzatá metodika používá pět stupňů hodnocení důležitosti dané charakteristiky (nezbytné, velmi důležité, středně důležité, málo důležité a bezvýznamné) a pět stupňů hodnocení úrovně spokojenosti s těmito charakteristikami (zcela spokojen, velmi spokojen, spíše spokojen, nespokojen a velmi zklamán).

Pro statistické hodnocení (pokud bylo prováděno) jsme použili testu pro hodnocení dat v procentech. Pro celkovou orientaci však toto zjištění musíme brát s rezervou, protože nejde o vzorek zcela reprezentativní pro obecnou populaci České republiky v daném věku. V tabulkách u celkových počtů respondentů uvádíme jen ty, kteří na danou otázku odpověděli (neodpovědělo jen několik respondentů, jak vyplývá z tabulek).

Na tomto místě bychom chtěli srdečně poděkovat všem respondentům, praktickým lékařům a studentům za jejich ochotu a trpělivost při vlastním sběru údajů.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Subjektivní názory respondentů na důležitost některých sociálních faktorů

Životní prostředí a bydlení. Jak se dalo očekávat většina osob (68,5 %) považuje příjemné prostředí a bydlení za nezbytné nebo velmi důležité, více než čtvrtina za středně důležité (tab. 1).

Peníze. Finanční zajištění je hodnoceno jako nezbytné nebo velmi důležité 60 % respondentů, je to o něco méně než u bydlení ($P < 0,05$). Třetina (35 %) je považuje za středně důležité (tab. 1).

Tab. 1 Hodnocení důležitosti příjemného prostředí, bydlení a finanční situace osobami staršími 65 let (v %)

| Hodnocení | Příjemné prostředí a bydlení | Finanční situace |
|-----------------------|------------------------------|------------------|
| Nezbytné | 19,5 | 22,0 |
| Velmi důležité | 49,0 | 38,1 |
| Středně důležité | 28,8 | 35,0 |
| Málo důležité | 2,5 | 4,7 |
| Bezvýznamné | 0,2 | 0,2 |
| Počet respondentů (n) | 410 | 409 |

Rodinné vztahy. Ze sledovaných faktorů jsou nejvíce považovány za nezbytné nebo velmi důležité, a to až skoro devíti desetinami (88,9 %) všech respondentů (tab. 2). Mezi-generační solidarita patří k nejdůležitějším faktorům v životě seniorů. Rodina je stále nejdůležitější oporou starého člověka.

Vztahy s ostatními lidmi. Ve srovnání s rodinnými vztahy jsou podstatně méně považovány za nezbytné nebo velmi důležité ($P < 0,01$), a to jen polovinou respondentů (50,7 %). Skoro desetina je hodnotí jako málo významné (tab. 2). V tomto směru existují jisté rezervy, jak rozšířit i vztahy uvnitř generace starých lidí (kluby seniorů, společné akce, různá setkání apod.), případně i vzájemnou dobrovolnou pomoc.

Bezpečí. Zajištění bezpečí je velmi důležitým faktorem v životě lidí. Skoro stejně vysoké procento (87,6%) respondentů jako u rodinných vztahů je považuje za nezbytné nebo velmi důležité (tab. 2).

Tab. 2 Hodnocení důležitosti rodinných vztahů, vztahů s ostatními lidmi a bezpečí osobami staršími 65 let (v %)

| Hodnocení | Rodinné vztahy | Vztahy s ostatními lidmi | Bezpečí |
|-----------------------|----------------|--------------------------|---------|
| Nezbytné | 33,3 | 13,9 | 32,3 |
| Velmi důležité | 55,6 | 36,8 | 55,3 |
| Středně důležité | 8,7 | 39,0 | 11,9 |
| Málo důležité | 1,9 | 8,8 | 0,5 |
| Bezvýznamné | 0,5 | 1,5 | – |
| Počet respondentů (n) | 412 | 410 | 412 |

Hodnocení spokojenosti se sledovanými faktory

Prostředí a bydlení. Zcela spokojených nebo velmi spokojených s těmito faktory bylo 62,4% respondentů. Ale skoro třetina byla jen spíše spokojena. Nespokojených bylo jen 5% (tab. 3). Přesto tento faktor zasluhuje větší pozornost v životě seniorů.

Finanční stránka. Podle očekávání s tímto faktorem bylo nejvíce nespokojených ve srovnání s ostatními faktory. Třetina respondentů odpověděla, že je nespokojena nebo dokonce velmi zklamána (tab. 3). Vysoké procento (43%) bylo i spíše nespokojených a jen čtvrtina zcela nebo velmi spokojených. Ve srovnání s ostatními sledovanými faktory jsou rozdíly ve stupni spokojenosti statisticky vysoce významné ($P < 0,001$). I když hodnocení tohoto faktoru může být více subjektivní, finanční situace starší populace vyžaduje stále vzrůstající pozornost ostatní veřejnosti.

Tab. 3 Spokojenost osob starších 65 let s prostředím, bydlením a finanční stránkou (v %)

| Hodnocení | Prostředí a bydlení | Finanční stránka |
|-----------------------|---------------------|------------------|
| Zcela spokojen | 23,5 | 6,9 |
| Velmi spokojen | 38,9 | 17,4 |
| Spíše spokojen | 32,2 | 43,0 |
| Nespokojen | 5,4 | 28,1 |
| Velmi zklamán | – | 4,6 |
| Počet respondentů (n) | 409 | 409 |

Rodinné vztahy. Obecně spokojenost s rodinnými vztahy byla vysoká. Zcela nebo velmi spokojených byly více než dvě třetiny (69,3%) respondentů, více než pětina byla spíše spokojena (tab. 4). Jsou však i nespokojeni. Překvapuje však jejich relativně nízké procento (necelá desetina). Je totiž nižší, než by vyplývalo z některých zkušeností, zejména osob umístěných v pobytových sociálních zařízeních.

Vztahy s ostatními lidmi. Ve srovnání s rodinnými vztahy je zde podstatně více lidí ($P < 0,001$), kteří jsou jen spíše spokojeni (48,6 %). Zcela nebo velmi spokojených bylo 44,5% podstatně méně ($P < 0,001$) než s rodinnými vztahy (tab. 4). Souvisí to asi s tím, že tyto vztahy jsou častěji hodnoceny jako méně důležité ve srovnání s rodinnými vztahy.

Pocit bezpečnosti. Spokojených (zcela nebo velmi) byla více než polovina respondentů (tab. 4). Významné je, že až desetina lidí v tomto věku je se svou bezpečností nespokojena. Na tyto okolnosti by měly ještě více reagovat příslušné instituce a větší pozornost věnovat signalizačním a bezpečnostním opatřením.

Tab. 4 Spokojenost osob starších 65 let s rodinnými vztahy, vztahy s ostatními lidmi a s bezpečím (v %)

| Hodnocení | Rodinné vztahy | Vztahy s ostatními lidmi | Bezpečí |
|-----------------------|----------------|--------------------------|---------|
| Zcela spokojen | 29,8 | 12,4 | 15,5 |
| Velmi spokojen | 39,5 | 32,1 | 37,6 |
| Spíše spokojen | 22,4 | 48,6 | 35,4 |
| Nespokojen | 6,8 | 8,2 | 10,8 |
| Velmi zklamán | 1,5 | 0,7 | 0,7 |
| Počet respondentů (n) | 410 | 405 | 407 |

ZÁVĚRY

1. Většinou respondentů starších 65 let jsou sledované sociální faktory považovány za nezbytné nebo velmi důležité, nejvíce rodinné vztahy a bezpečí.
2. Osoby vyššího věku jsou maximálně spokojeny s rodinnými vztahy a bydlením, nejméně s finanční situací.
3. Integrovaný pohled na získané údaje vede k úvaze, že v péči o starší lidi bychom měli větší pozornost věnovat v potřebných případech problémům finančním a zajištění bezpečnosti. Nezanedbávat ani rodinné vztahy a vztahy s ostatními lidmi, které představují významné rezervy v mezigenerační i intragenerační solidaritě (1).

SOUHRN

Cílem studie bylo zjištění charakteru subjektivního posouzení důležitosti vybraných sociálních faktorů v životě a spokojenosti s nimi u osob starších 65 let v období 2011–2012 pomocí dotazníku SQUALA. Zkoumaný soubor zahrnoval 412 respondentů-pacientů praktických lékařů. Bylo hodnoceno prostředí a bydlení, finanční stránka, vztahy rodinné a s ostatními lidmi a bezpečí. Všechny sledované faktory byly většinou osob považovány za velmi důležité nebo nezbytné a většina respondentů byla s nimi spokojena. Nejvíce nespokojených bylo s finanční situací.

What do persons aged 65 years and over think about the importance of selected social factors and how are they satisfied with them?

SUMMARY

The purpose of this study was to determine the importance of some selected social factors and the satisfaction with them by persons aged over 65 years with the use of questionnaire SQUALA (Subjective Quality of Life Analysis) in 2011–2012. The object of this study was a group of 412 patients of general practitioners. There were evaluated these factors: environment and housing, financial situation, family relationships, relations with other people and safety. The factors were mostly regarded as very important or essential. The majority of persons were satisfied with them. The respondents were most dissatisfied with financial situation.

LITERATURA

1. Birditt K. S., Tighe L. A., Fingerman K. L., Zarit S. H.: Intergenerational relationship quality across three generations. *J. Gerontol. B Psychol. Sci. Soc. Sci.* 2012, May 23 (Epub ahead of print). – 2. Dragomirecká E., Bartoňová J., Mottlová L., Papežová H., Kožnarová R., Šrámková T.: SQUALA: Subjective Quality of Life Analysis. Příručka pro uživatele české verze Dotazníku kvality života SQUALA. Praha: Psychiatrické centrum 2006: 68. – 3. Haškovcová H.: Thanatologie. Nauka o umírání a smrti. Druhé přepracované vydání. Praha: Galen 2007: 244. – 4. Hegyi L., Krajčík Š.: Geriatria. Bratislava: Herba 2010: 608. – 5. Kalvach Z., Zádák Z., Jiráček J., Zavázalová H., Sucharda P. a kolektiv: Geriatrie a gerontologie. Praha: Grada Publishing 2004: 864. – 6. Prokopetz J. J. Z., Lehmann L. S.: Redefining physicians role in assisted dying. *New Engl. J. Med.* 367, 2012: 97–99. – 7. Silverstein M.: (Re)considering the life course as a key concept in social gerontology. *J. Gerontol. B Psychol. Sci. Soc. Sci.* 67: 2012: 205. – 8. Zaremba V., Zavázalová H., Kotrba J., Lavička F., Zikmundová K.: Věkové rozdíly u vybraných sociálních charakteristik pacientů-seniorů. *Geriatria* 12, 2006: 156–161. – 9. Zaremba V., Zavázalová H., Zikmundová K., Kotrba J.: Oblíbené činnosti, radosti a starosti nejstarších seniorů (80 a více let). *Geriatria* 15, 2009: 63–66. – 10. Zaremba V., Zavázalová H., Zikmundová K., Kotrba J.: Jak se s pokračujícím věkem mění některé sociální a psychologické determinanty v životě seniorů (se zvláštním zřetelem na věkovou skupinu 75–79 let). *Plzeň. lék. Sborn.* 77, 2011: 57–63.

Adresa autora: V. Z., Alej Svobody 31, 323 18 Plzeň